

Afscheid Aus Greidanus

Van pril acteur tot gelauwerd regisseur: artistiek leider Aus Greidanus sr. (64) neemt met 'Metamorfosen' afscheid van Toneelgroep De Appel. Een terugblik in hoogtepunten. En een blik vooruit.

Door **Kester Freriks**

Aus Greidanus, marathonman van het theater

Sacha Bulthuis (links) en Hubert Fermin in **Tantalus** (2003)

De storm (1976)

Tienduizenden zakken zand, touwen, wapperend zeildoek, kale houten planken die het betoverde eiland van magiër Prospero voorstellen: dit alles vormt het decor van *De storm* van Shakespeare waarmee De Appel in 1976 zijn naam als nieuw, vooraanstaand gezelschap vestigt. Acteur Aus Greidanus is dan zesentwintig jaar. Hij speelt de rol van Ferdinand, zoon van de koning van Napels. Hij heeft blond golvend haar, een fors postuur en een krachtige fysieke aanwezigheid. Op zijn eenentwintigste, na zijn opleiding aan de Amsterdamse Toneelschool, komt hij bij De Appel terecht. Het gezelschap speelt in een gekraakte oude remise voor de paardentram aan de rand van Den Haag, aan de Duinstraat in Scheveningen. Nog altijd is de groep daar gevestigd.

Met de opvoering van *De storm* schrijft De Appel theatergeschiedenis. Nooit eerder leunt toneel zo dicht aan tegen circus

en commedia dell'arte. Greidanus heeft meteen de dynamische, fysieke speelstijl te pakken. Zijn dictie is opmerkelijk zangrijk. Het handelsmerk van De Appel is fantasierijk, rauw en authentiek toneelspel. Het repertoire bestaat uit de Griekse tragedies, veel Shakespeare, Brecht, Beckett en Goldoni.

Kostuums zijn gemaakt uit oude lappen van geruwd katoen. Acteurs slaan met stokken om donder en bliksem te verbeelden. In die heftige speelstijl valt Greidanus op: hij sjort aan zeildoeken en bedient de touwen waaraan Ariel als luchtgeest zweeft tot in de nok van het theater. Het is een van de mooiste en wonderlijkste voorstellingen die ik ooit heb gezien. Geert de Jong zwiert als Ariel met wapperend, bijna lichtgevend gewaad. De enerverende, energieke Appelstijl van toen is nooit meer verdwenen. Meer dan eens noemt men speelstijl en vormgeving 'felliniïans'.

Niek Pancras (links) en Henk Votel in **De storm** (1976)

Ghetto (1988)

De entree van de gewapende SS'er Kittel zorgt voor huiver in het Appeltheater in Scheveningen. Het uniform is gitzwart; glimmende laarzen. Zijn gezicht staat meedogenloos. De harde kaaklijn en een griezelige blik in de ogen maken hem angstaanjagend.

Acteur Aus Greidanus sr. in de rol van de SS'er dringt een joods getto binnen in de Tweede Wereldoorlog. Met het machinegeweer in de aanslag dwingt hij de bewoners toneel te spelen, theater te maken, te dansen op de rand van de afgrond. Actrice Sacha Bulthuis vertolkt de rol van een pop die voor vrolijkheid moet zorgen. Kittel schiet de pop neer.

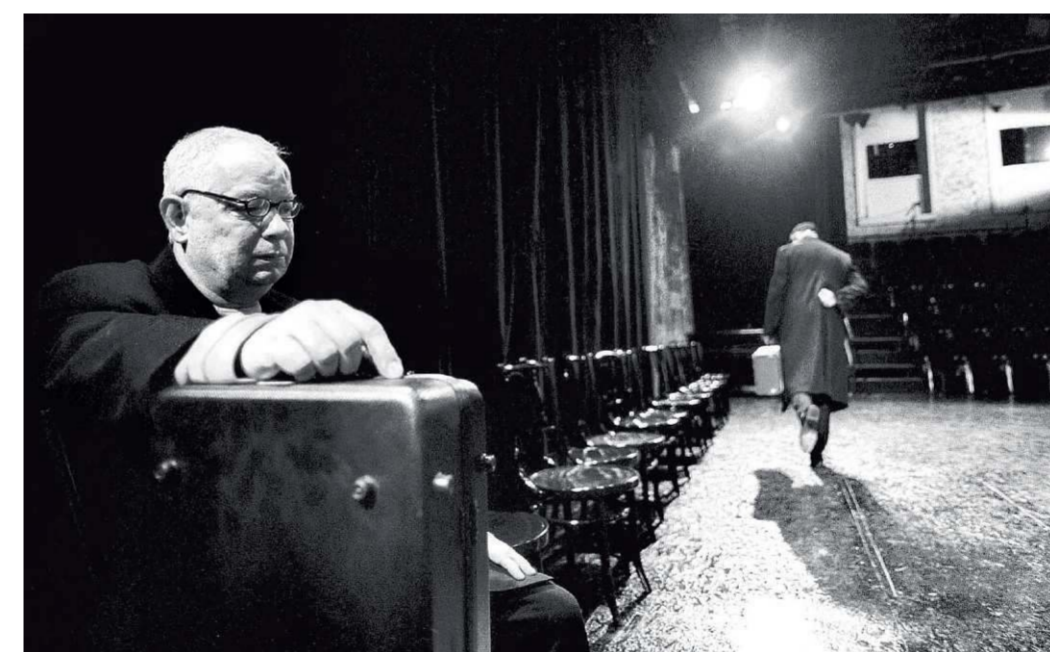
Ghetto is een toneelstuk van de Israëlische schrijver Joshua Sobol over de laatste joden in het getto van het Poolse Vilnius die de oorlog proberen te overleven door toneel te spelen. Ze zingen voor elkaar, lezen elkaar toneelteksten voor. De pop heeft de

rol van nar die alles mag zeggen. Toneelkunst als redding, als vlucht ook om de verschrikkingen van de oorlog te vergeten. Deze opvoering van het Haagse gezelschap De Appel, in de regie van Erik Vos, laat een andere kant van de groep zien dan de toeschouwers gewend zijn: hard en rauw, zelfs shockerend. Geen clowneske komedianten of fantasierijke figuren in uitbundige kostuums.

Na afloop van de première in februari 1988 wil niemand met Aus Greidanus spreken. Ook daarna mijden de toeschouwers hem. Het onderscheid tussen acteur en het personage dat de acteur vertolkt, is weggevallen. Dit is nooit eerder voorgekomen in de geschiedenis van De Appel: toeschouwers geloven dat de werkelijkheid van het theater de echte is. Voor Greidanus geldt dit vooral als een van de meest ingrijpende ervaringen uit zijn toneelspelersbestaan.

Heddy Lester (links) en Aus Greidanus in **Ghetto** (1988)

Jan van Eijndhoven (links) en Nico de Vries in **En God zag dat het goed was** (2004)

En God zag dat het goed was (2004)

Behalve regisseur is Greidanus ook schilder en expressief werk waarin menselijke figuren sterk vervormd zijn. Een koning is bij hem een kleine, stram uitgebeelde man met een reusachtige mantel aan een klein gouden kroontje op. Zijn schilderijen dienen ook voor de affiches van het gezelschap. Voor *Tantalus* ontwerpt hij een kar met uitvergrote wielen, als het Paard van Troje. Het is net als een gigantisch hobbelpaard voor een koning of een Griekse god.

De tekstloze, beeldende voorstelling *En God zag dat het goed was* bestaat uit een collage van zotten, narren en clowns, zoals die in het werk voorkomen van Picasso en Ensor. Het is een van de meest raadselachtige producties van De Appel. We herkennen het Genesis-verhaal erin: een naakte Adam en Eva komen op. Ook zien we verwijzingen naar de film *Prova d'orchestra* van Fellini. Acteurs bespelen als volleerde

muzikanten koperen blaasinstrumenten en slagwerk. Een clown tingelt op een vleugel piano melancholische melodieën.

God is de toneelmeester van dit wonderlijke circusspel. Hij nodigt de spelers uit een act te doen. Zo verdwijnt een actrice aan touwen in de theaterhemel en probeert een acteur, staande op een schuine trap, een spiegelende glitterbol te grijpen. En opeens zijn alle acteurs aan het stofzuigen, raken de snoeren vast in een gordiaanse knoop, die weer als bij toverslag ontward is.

De vraag luidt of de wereld wel zo goed is als God die heeft geschapen. Aan het slot lokt een actrice een vogel met voer, en dan slaat ze hem plotseling dood. Geen echte vogel, maar toch. Het 'goed' uit de titel is ironie. De toeschouwer kan bij deze meeseterlijke, ingenieuze voorstellingen in alle vrijheid zijn eigen associaties volgen. In het toneel is dat een zeldzaamheid.

Metamorfosen (2014)

De kracht van Greidanus sr. is dat hij als regisseur voortkomt uit het vak van acteur. In alles wat hij leest, ziet hij het toneelverhaal en weet hij intuïtief waarin het drama schuilt. Het behoort tot de traditie van De Appel dat er openbare repetities zijn. Iedereen mag komen kijken hoe de voorstelling tot stand komt. Decor, kostuums, muziek, tekst en spel zijn aanvankelijk losse elementen. Geleidelijk moet alles in de voorstelling samenkomen tot een vloeiend geheel.

Begin oktober zijn belangstellenden getuige van de repetitie van *Metamorfosen*, de afscheidsvoorstelling van Greidanus. Griekse goden bevollen de aloude circuspiste van het Appeltheater. We zien stenen die lopen en we horen bomen die zingen. In *Metamorfosen* scheidt Ovidius een wereld over onvergankelijkheid. Alles verandert en verdwijnt, niets vergaakt, want alles

komt toch ook weer terug. Een mooier motto voor deze regie van Greidanus, samen met het hele ensemble, is nauwelijks denkbaar. De regisseur zit op een stoel midden voor op het podium, benen gestrekt. Lang, grijs haar. Geen script, geen aantekenboek. Alles gaat uit het hoofd. Acteur David Geysen repeteert de Icarus-scène. Hij draagt vleugels van glanzend perkament. Het moet als tovenarij worden hoe Icarus zijn vleugels uitslaat en de hoogte in vliegt, de overwinning van de mens op de zwaartekracht. We zijn terug bij het begin van De Appel: luchtgeest Ariel die hoog boven de bühne heen en weer zweeft. Vliegkunst is altijd het symbool van dit gezelschap, al die decennia dat Greidanus sr. mede het gezicht ervan bepaalt.

Metamorfosen van Ovidius. Première: 25/10 Appeltheater, Den Haag. Inl: toneelgroepdeappel.nl

David Geysen als Icarus in **Metamorfosen** (2014). Links Hugo Maerten en Bob Schwarz.

Aus Greidanus sr.

Aus Greidanus sr. (Amsterdam, 1950) is sinds 1971 verbonden aan Toneelgroep De Appel. Hij volgde zijn opleiding aan de Toneelschool in Amsterdam. Greidanus speelde mee in tientallen producties van het gezelschap, aanvankelijk onder regie van Erik Vos. Sinds 1999 was Greidanus artistiek leider van De Appel. Het gezelschap verkeerde rond 2000 in financiële nood. Het succes van de marathonvoorstelling *Tantalus* was de redding van De Appel.

FOTO LEO VAN VELZEN

Tantalus (2003)

Aus Greidanus sr. is de uitvinder van de marathon in het Nederlandse theater, hij is de 'marathonman'. Begin 2000 hoort hij per toeval van een twaalf uur durend toneelstuk van de hand van John Barton voor de Royal Shakespeare Company uit Londen. *Tantalus* heet het. Het beschrijft de Trojaanse Oorlog in negen nieuwe stukken. Altijd durende machtsongere, strijd, geweld, daar gaat het over. Niet gesitueerd in het klassieke verleden, maar in het nu.

Is dit iets voor De Appel? Zonder aarzelen zegt Greidanus 'ja'. Vanaf dat moment begint er in het Appeltheater een reusachtige machinerie te draaien. Een cast van slechts zestien acteurs speelt de tientallen rollen, variërend van Achilles tot Leda, van Odysseus tot Electra. Iedereen heeft meerdere dubbelrollen. Het kostuumatelier zorgt voor vele tientallen oogverblindende kostuums. Het theater wordt verbouwd. Muren eruit, nieuwe muren erin, een balkon over de gehele lengte. Ook komt er nog eens de logistiek bij van de catering. Achteraf bezien is die gezamenlijke maaltijd, tussen de gezamenlijk beleefde toneelscènes door, misschien wel het geheim van *Tantalus*: naar toneel gaan is meer dan alleen de voorstelling.

De voorstelling wordt een doorslaand succes en speelt acht maanden lang. Na deze eerste marathon volgen nog vier andere, *Odysseus*, *Herakles*, *Tuin van Holland* en *Casanova* met Aus Greidanus jr., zoon van Aus sr. en Sacha Bulthuis, in de titelrol.

Met *Tantalus* bewijst het Appeltheater zijn flexibiliteit. De toeschouwers zitten rondom het podium heen, als in een arena. Greidanus zelf vertolkt de rol van dichter, een vertellende instantie die de toeschouwers meeneemt door de dramatische gebeurtenissen. Omdat hij ook regisseur is, lijkt het of de toeschouwers uitleg krijgen. De acteurs zijn dichterbij dan in een klassieke schouwburg. Er is geen scheiding tussen podium en publiek.